

ЗЛОВЖИВАННЯ ПОЗИВАЧЕМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ В КОНТЕКСТІ ЗАЛИШЕННЯ ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ БЕЗ РОЗГЛЯДУ

ABUSE OF PROCEDURAL RIGHTS BY THE PLAINTIFF IN THE CONTEXT OF LEAVING THE CLAIM WITHOUT CONSIDERATION

**Бориславський Р.А., доктор філософії у галузі права,
викладач кафедри теорії права, конституційного та приватного права
Львівський державний університет внутрішніх справ**

**Кучер В.О., к.ю.н., доцент,
завідувач кафедри теорії права, конституційного та приватного права
Львівський державний університет внутрішніх справ**

**Парасюк В.М., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії права, конституційного та приватного права
Львівський державний університет внутрішніх справ**

Великого значення у цивільному судочинстві набуває така правова категорія як зловживання процесуальними правами, що на теперішній час привертає до себе велику увагу. Хоча така категорія щодо зловживань процесуальними правами зустрічається і в господарському, адміністративному і кримінальному судочинстві, а також в правових системах іноземних держав.

Дане поняття досліджується в науці цивільного процесу з початку його зародження. Основною проблемою була і залишається кваліфікація такої поведінки та її правові наслідки.

Вважається доцільним не тільки чітко окреслити проблему зловживань процесуальними правами, але й на законодавчому рівні закріпити їх максимально прийнятне визначення та запровадити відповідні санкції за недобросовісну поведінку. Питання зловживання процесуальними правами набуває великої актуальності серед наукової спільноти, суддів, адвокатів, прокурорів та стає предметом живих дискусій.

Метою даної статті є аналіз проблем зловживання позивачем правом на залишення заяви без розгляду та можливі шляхи їх усунення. Для досягнення цієї мети поставлені наступні завдання: розглянути стан проблеми зловживання правом при залишенні заяви без розгляду; визначити проблемні питання; запропонувати обґрунтовані варіанти їх вирішення.

Будь-яка форма зловживання процесуальними правами є порушенням принципів цивільного процесуального права. Таким чином, процесуальне законодавство містить певні механізми для того, щоб забезпечити дотримання учасниками судового процесу своїх процесуальних обов'язків.

В статті проведено порівняльний аналіз чинного цивільного процесуального законодавства із законодавством до внесення змін. Опрацьовано судову практику щодо залишення позову без розгляду.

Детально проаналізовано окремі ознаки щодо підстав залишення позову без розгляду. Запропоновано закріпити на законодавчому рівні визначення «зловживання процесуальними правами» та виклад статті в новій редакції.

У чинному цивільному процесуальному законодавстві України відсутнє визначення поняття «зловживання процесуальними правами», що може завдати певних складнощів у застосуванні на практиці вищезазначених норм.

Можемо запропонувати власне тлумачення цього поняття. Зловживання процесуальними правами має місце, коли учасник розгляду справи (судового процесу) незаконно, несумлінно та неналежно користується наданими йому законом процесуальними правами та виконує обов'язки, з особистим або корисливим мотивом для себе чи інших осіб, що можуть завдати або завдають шкоду інтересам правосуддя та/або інтересам осіб, які беруть участь у розгляді справи, або іншим чином поводить себе недобросовісно.

Практичною цінністю даної роботи буде застосування науковцями і практичними працівниками в роботі опрацьованого матеріалу, а законодавцем можливого вдосконалення даних норм.

Ключові слова: позивач, позов, позовна заява, судове засідання, учасники справи, позовне провадження процесуальні права, зловживання процесуальними правами, залишення позову без розгляду, закінчення провадження без ухвалення рішення суду по справі.

Such a legal category as the abuse of procedural rights, which currently attracts a lot of attention, is gaining great importance in civil proceedings.

Although such a category regarding the abuse of procedural rights is also found in economic, administrative and criminal justice, as well as in the legal systems of foreign countries. This concept has been studied in the science of civil procedure since its inception. The main problem was and remains the qualification of such behavior and its legal consequences.

It is considered expedient not only to clearly outline the problem of abuse of procedural rights, but also to fix their maximally acceptable definition at the legislative level and to introduce appropriate sanctions for dishonest behavior. The issue of abuse of procedural rights is gaining great relevance among the scientific community, judges, lawyers, and prosecutors and is becoming the subject of lively discussions.

The purpose of this article is to analyze the problems of the plaintiff's abuse of the right to leave the application without consideration and possible ways to eliminate them. To achieve this goal, the following tasks are set: to consider the state of the problem of abuse of the right when leaving an application without consideration; identify problematic issues; to offer reasonable options for their solution.

Any form of abuse of procedural rights is a violation of the principles of civil procedural law. Thus, the procedural legislation contains certain mechanisms to ensure that the participants in the court process comply with their procedural obligations.

The article provides a comparative analysis of the current civil procedural legislation with the legislation before the amendments.

Court practice on leaving a claim without consideration has been developed. Separate signs regarding the reasons for leaving the claim without consideration are analyzed in detail. It is proposed to enshrine at the legislative level the definition of «abuse of procedural rights» and the text of the article in the new edition.

In the current civil procedural legislation of Ukraine, there is no definition of the concept of «abuse of procedural rights», which can cause certain difficulties in the practical application of the above-mentioned norms. We can offer our own interpretation of this concept.

Abuse of procedural rights occurs when a participant in a case (trial) illegally, dishonestly and improperly uses the procedural rights granted to him by law and performs duties, with a personal or self-interested motive for himself or others, which may harm or harm the interests of justice and/or the interests of persons participating in the proceedings, or otherwise behaves in bad faith.

The practical value of this work will be the application of the developed material by scientists and practical workers in their work, and the possible improvement of these norms by the legislator.

Key words: plaintiff, lawsuit, statement of claim, court session, participants in the case, lawsuit proceedings, procedural rights, abuse of procedural rights, leaving the lawsuit without consideration, ending the proceedings without a court decision on the case.

Вступ. Тема зловживання процесуальними правами під час судочинства є дуже актуальною у контексті забезпечення рівності перед законом, зміцнення демократії та захисту прав людини. Недопущення процесуальним зловживань гарантує забезпечення рівних можливостей учасників процесу. Зловживання процесуальними правами може призвести до порушення принципів справедливості, рівності сторін та ефективності судочинства.

Багатогранність зловживань процесуальними правами в різних формах судочинства пояснюється великою кількістю науковців, які займалися дослідженням даного питання.

Наприклад, в адміністративному судочинстві питання зловживань процесуальними правами висвітлювалося в працях І.С. Дроботова [1], В.Ю. Поліщука [2], Я.О. Берназюка [3], І.Л. Желтоброух [4]. В цивільному судочинстві питання розкривалося в працях С.С. Бичкової [33; 34], О.Я. Рогач [30; 32], Г.В. Чурпіти [33], У.Б. Воробель [5], А.Л. Паскар [6], О.В. Козіна, С.В. Дяченко [7], Г.І. Маруніч [8]. В господарському судочинстві дане питання досліджувалося В. Резніковою [9], М. Курей [10]. В кримінальному судочинстві займалися дослідженнями І. Гловюк, О. Дроздов, В. Завтур, О. Дроздова [11], Н. Гарасимчук [12], О.В. Бабаєва, Ю.Є. Санакаєва [13], І.О. Крицька [14].

Проблема зловживання процесуальними правами наявна не лише в українському законодавстві. Питання щодо зловживання процесуальними правами в Польському та Європейському цивільному процесуальному праві досліджувала Katarzyna Gajda-Roszczyńska [15].

Ми ж розглянемо більш детально зловживання процесуальними правами позивачем в цивільному судочинстві в контексті залишення позовної заяви без розгляду.

Метою даної статті є аналіз проблем зловживання позивачем правом на залишення заяви без розгляду та можливі шляхи їх усунення. Для досягнення цієї мети поставлені наступні завдання: розглянути стан проблеми зловживання правом при залишенні заяви без розгляду; визначити проблемні питання; запропонувати обґрунтовані варіанти їх вирішення.

Процесуальними правами володіють особи, що беруть участь у справі. Статус такої особи набувається після прийняття судом позовної заяви і відкриття провадження у справі. Суб'єктивне цивільне процесуальне право становить собою встановлену й забезпечену нормами процесуального законодавства можливість учасника процесу діяти певним чином або вимагати певних дій від суду й через суд від інших учасників процесу. Позивач ініціює процес, що спрямований на захист його порушеного, оспорюваного або невизнаного права, свободи чи інтересу. Якщо з якої-небудь причини потреба в судовому захисті відпала, ініціатор процесу (позивач), має право в односторонньому порядку припинити його, подавши заяву про залишення позову без розгляду [30, с. 149].

Єдиним обмеженням даного права є норма п. 5 ч. 1 ст. 257 ЦПК України, згідно з якою позивач має право подати заяву про залишення позову без розгляду до початку розгляду справи по суті [18].

В статті 8 Загальної декларації прав людини вказується на те, що кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом [16].

Стаття 55 Конституції України зазначає, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [17].

Проте дані акти не дають права особі зловживати своїми правами.

У цивільному процесуальному законодавстві відсутні норми, які дають визначення зловживання процесуальними правами. Як зазначають Бичкова С.С. та Чурпіта Г.В. зловживання цивільними процесуальними правами слід розглядати як використання учасником цивільного процесу свого суб'єктивного цивільного процесуального права з метою, яка суперечить завданням цивільного судочинства [33, с. 14].

Вбачається, що суд має встановлювати у кожному конкретному випадку, чи добросовісно учасники цивільного процесу здійснюють свої цивільні процесуальні права. Хоча, звичайно, межа між добросовісним використанням своїх цивільних процесуальних прав і зловживанням ними є доволі умовною. Проте для виявлення факту зловживання правом однієї лише внутрішньої впевненості судді недостатньо, потрібні конкретні докази, що підтвердять відповідний факт [34, с. 89].

Як зазначає Рогач О.Я. позивач при зловживанні правом діє цілеспрямовано, усвідомлюючи, що дії, спрямовані на досягнення мети є незаконними. Проаналізовані дії позивача свідчать про зловживання ним своїм правом, оскільки в діях такого позивача-ініціатора процесу простежується прихована, незаконна мета – унеможливлення винесення несприятливого для позивача судового рішення.

Складність даної ситуації полягає в тому, що позивач всіма своїми діями намагається показати іншим, що діє законно, не порушуючи права та свободи інших осіб і тим самим ніби створює ілюзію правомірної поведінки. Однак, вчиняючи зловживання правом, позивач фактично проявляє свою неповагу до інших учасників процесу та суду. Подібні дії позивача це завжди штучно створена ситуація особою, яка чітко усвідомлює свої дії, що не узгоджуються із принципами справедливості та добросовісності, порушують права та інтереси іншої сторони [30, с. 150].

1. Позивач до початку розгляду справи по суті подав заяву про залишення позову без розгляду, як одна із підстав залишення позову без розгляду

Тепер конкретніше про зловживання правами.

Стаття 257 ЦПК України в п. 5 ч. 1 передбачає, що суд постановляє ухвалу про залишення позову без розгляду, якщо позивач до початку розгляду справи по суті подав заяву про залишення позову без розгляду [18].

У науково-практичному коментарі до ЦПК України залишення позову без розгляду розглядається як форма закінчення розгляду цивільної справи без ухвалення судового рішення, у зв'язку із виникненням обставин, які перешкоджають розгляду справи, але можуть бути усунуті в майбутньому. Відповідно до ч. 1 ст. 13 ЦПК України суд розглядає справи не інакше як за зверненням особи, поданим відповідно до вимог ЦПК України, в межах заявлених нею вимог і на підставі доказів, поданих учасниками справи або витребуваних судом у передбачених ЦПК України випадках. Автори коментаря відзначають, що особа, яка бере участь у справі, розпоряджається своїми правами щодо предмета спору на власний розсуд. Таке право мають також особи (за винятком тих осіб, які не мають процесуальної дієздатності), в інтересах яких заявлено вимоги (принцип диспозитивності цивільного судочинства). Таке ж твердження є закріплене законодавцем в нормі ч. 3 ст. 13 ЦПК України. Тому суд зобов'язаний залишити позов без розгляду, якщо позивач звернувся з таким клопотанням. Звернення із заявою про залишення позову без розгляду робить неможливим вирішення спору,

навіть якщо на цьому наполягає відповідач. Окрім того, позивач зберігає можливість звернутися з тотожним позовом в майбутньому [19, с. 381].

На відміну від закриття провадження по справі, залишення позову без розгляду не є ознакою остаточного припинення провадження, і відновлення процесу залежить виключно від можливості усунути обставини, що стали підставою для застосування цього заходу [30, с. 149].

Змодельюємо ситуацію, але в розрізі до внесення Верховною Радою України у 2017 році змін в ЦПК України. Позивач подає позовну заяву. До початку розгляду справи та/або в ході судового розгляду заявляє різноманітні клопотання, надає пояснення суду, звертається із запитаннями про надання інформації до різноманітних органів та установ, звертається із запитаннями до учасників судового процесу, бере активну участь у з'ясуванні обставин справи та дослідженні доказів. На останній стадії (єдиним обмеженням даного права до внесення змін в ЦПК України, була норма ч. 8 ст. 193 ЦПК України, згідно з якою під час судових дебатів не можна було подавати заяву про залишення позову без розгляду) позивач починає розуміти, що справа може бути вирішена не на його користь. І ось тут (знову ж таки до внесення змін) в нагоді ставала ст. 207 ЦПК України. З метою недопущення прийняття несприятливого судового рішення, позивач заявляє клопотання про залишення позову без розгляду із суперечливих підстав, а іноді і взагалі без будь-якого обґрунтування.

На сьогоднішній день, дана ситуація не може виникнути, оскільки законодавець провів тотальне оновлення у 2017 році процесуальних кодексів, котрі набули чинності 15 грудня 2017 року, тобто з дня початку роботи нового Верховного Суду – Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України [20].

Радою з питань судової реформи були опрацьовані проекти змін до цих кодексів і внесення цих змін до процесуального законодавства є вагомою складовою судової реформи, яка триває і донині.

До внесення змін норма п. 5 ч. 1 ст. 207 ЦПК України давала позивачу право на будь-якій стадії процесу (крім стадії судових дебатів) подати до суду заяву про залишення позову без розгляду. Чинним ЦПК України дана норма є дещо зміненою (можна сказати не на користь позивача) – п. 5 ч. 1 ст. 257 ЦПК України дає позивачу право подати до суду заяву про залишення позову без розгляду лише до початку розгляду справи по суті. Тим самим законодавець врахував можливі випадки зловживання позивачем своїм правом на залишення позову без розгляду і обмежив це право стадією подачі такої заяви. Також із внесенням змін, автоматично відбувся і додатковий захист прав та інтересів відповідача від недобросовісної процесуальної поведінки позивача.

Зазначена процесуальна тактика позивача може призводити до затягування цивільного процесу. Адже цивільне процесуальне законодавство (ч. 2 ст. 257 ЦПК України) дозволяє позивачу звернутися до суду повторно, після усунення умов, що були підставою для залишення позову без розгляду.

Частина 1 ст. 44 ЦПК України передбачає, що учасники судового процесу та їхні представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами; зловживання процесуальними правами не допускається [18]. Згідно із ч. 1 ст. 49 ЦПК України сторони користуються рівними процесуальними правами, а отже встановлення таких «привілеїв» для позивача є ні чим іншим як обмеження прав відповідача на справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ, на законне та обґрунтоване судове рішення.

Для полегшення роботи суду, законодавець встановив в ч. 2 ст. 44 ЦПК України випадки, коли залежно від кон-

кретних обставин суд може визнати зловживанням процесуальними правами дії, що суперечать завданню цивільного судочинства, а саме: 1) подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпана), подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин, заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, що спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення; 2) подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав, або подання декількох позовів з аналогічним предметом і з аналогічних підстав, або вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями; 3) подання завідомо безпідставного позову, позову за відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер; 4) необґрунтоване або штучне об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи або завідомо безпідставне залучення особи як відповідача (співвідповідача) з тією самою метою; 5) укладення мирової угоди, спрямованої на шкоду правам третіх осіб, умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі [18].

Слід зазначити, що питання щодо запобігання зловживанням процесуальними правами через реалізацію принципу змагальності висвітлювали Volodymyr Kroitor та Valeriy Mamnitskyi. Вони зазначали, що суд відіграє вирішальну роль у реалізації принципу змагальності в цивільному судочинстві. І суд наділений повноваженнями щодо запобігання зловживанню правами учасниками судового процесу та вжиття заходів до виконання ними своїх обов'язків. Однією із новел чинного ЦПК України є впровадження штрафу, як виду заходу процесуального примусу, коли суд має право постановити ухвалу про стягнення з відповідної особи штрафу в дохід державного бюджету у сумі від 0,3 до 3 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб у випадку зловживання процесуальними правами (ч. 1 ст. 148 ЦПК України) [21].

2. Належним чином повідомлений позивач повторно не з'явився в судове засідання або не повідомив про причини неявки, крім випадку, якщо від нього надійшла заява про розгляд справи за його відсутності і його нез'явлення не перешкоджає розгляду справи, як одна із підстав залишення позову без розгляду

Зазначена підстава залишення позову без розгляду також може призводити до зловживання з боку позивачів. Пункт 3 ч. 1 ст. 257 ЦПК України встановлює, що належним чином повідомлений позивач повторно не з'явився в судове засідання або не повідомив про причини неявки, крім випадку, якщо від нього надійшла заява про розгляд справи за його відсутності і його нез'явлення не перешкоджає розгляду справи [18].

Як зазначає У.Б. Воробель, у цивільному судочинстві неявка однієї із сторін на розгляд справи завжди сприймалась негативно, оскільки така поведінка перешкоджала швидкому, обґрунтованому та справедливому розгляду справи, і тому законодавець робив усе можливе, аби не допустити такої поведінки як з боку відповідача, так і позивача. Наприклад, в римському праві було передбачено, що у разі неявки позивача на розгляд справи – справа припинялась [31, с. 73].

Тут необхідно врахувати, що залишити позов без розгляду суд вправі виключно у випадку повторної неявки у судове засідання позивача. Неявка інших учасників процесу не матиме зазначеного правового наслідку.

Начебто очевидно видається неможливість завершення розгляду справи без ухвалення рішення з підстави п. 3 ч. 1 ст. 257 ЦПК України. Водночас, тут варто наголосити, що при повторній неявці позивача та одночасній неявці від-

повідача суд не переходить до заочного розгляду справи, не постановлятиме ухвалу про заочний розгляд справи відповідно до ч. 1 ст. 281 ЦПК України, оскільки одна з умов заочного розгляду – відсутність заперечень позивача проти такого розгляду, а позивача немає (повторно) [22].

Участь у цивільній справі позивач може брати і через представника, а тому постає питання про правові наслідки повторної неявки позивача у разі участі в судовому засіданні його представника. За загальними правилами цивільного судочинства, судовий представник хоча і не стає позивачем у справі, та за своїми функціональними повноваженнями фактично замінює його. Тому явка представника позивача в судові засідання унеможлиблює залишення позову без розгляду з підстави, передбаченої п. 3 ч. 1 ст. 257 ЦПК України, оскільки позивач вважатиметься присутнім у залі судового засідання [31, с. 77–78].

Проте участь у справі через представника позивач може брати не в усіх категоріях справ. Так, наприклад, відповідно до прямої вказівки закону, а саме ч. 1 ст. 223 Сімейного кодексу України, особа, яка бажає усиновити дитину, подає до суду заяву про усиновлення. Подання такої заяви через представника не допускається [23].

Необхідно погодитися з науковцями, котрі вважають, що застосувати інститут залишення позову без розгляду з цієї підстави можна не лише в позовному провадженні, але й під час розгляду справ в порядку окремого провадження. Адже на заявника, так само як і на позивача, покладається обов'язок добросовісно здійснювати свої процесуальні права і виконувати процесуальні обов'язки [31, с. 83].

Умовою, яка дозволить суду залишити позов без розгляду внаслідок неявки позивача в судові засідання, є повторність неявки. Для залишення судом позову без розгляду достатньо двократної неявки позивача в судові засідання.

Хоча трапляються випадки, коли послідовна неявка позивача у підготовчє засідання, а відтак і на судовий розгляд справи має наслідком залишення позову без розгляду. Така судова практика є неправильною [31, с. 84].

Умовою, яка надасть суду право залишити позов без розгляду у випадку повторної неявки позивача, є ненадходження від нього заяви про розгляд справи за його відсутності (п. 3 ч. 1 ст. 257 ЦПК України).

Слід зазначити, що відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про судовий збір» сплачена сума судового збору повертається за клопотанням особи, яка його сплатила, за ухвалою суду в разі залишення заяви або скарги без розгляду (крім випадків, якщо такі заяви або скарги залишені без розгляду у зв'язку з повторним неприбуттям або залишенням позивачем судового засідання без поважних причин та неподанням заяви про розгляд справи за його відсутності, або неподанням позивачем витребуваних судом матеріалів, або за його заявою (клопотанням)) [24].

З даної норми Закону можна зробити висновок, що законодавець врахував можливі зловживання (маніпуляції) процесуальним правом з боку позивача щодо залишення позову без розгляду і обмежив перелік підстав за яких судовий збір підлягає поверненню. Пункти 3,5 ч. 1 ст. 257 ЦПК України до переліку підстав для повернення сплаченої суми судового збору не належать.

Дане питання щодо повернення судового збору у зв'язку із залишенням заяви без розгляду та правового механізму його повернення було детально проаналізованого в працях Воробель У.Б. [25; 26].

3. Огляд судової практики та пропозиції внесення змін

Можемо навести як приклад застосування даного положення закону в судовій практиці постанову Львівського апеляційного суду у справі №466/3585/19 від 04 серпня 2022 року [27].

Так, позивач АТ КБ «Приватбанк» звернулося до суду з позовною заявою до ОСОБА_1, в якій просить суд стягнути з відповідача на свою користь заборгованість по кредитному договору № б/н від 10 червня 2014 року в сумі 33 960,23 грн., а також судові витрати у розмірі 1921 грн.

Ухвалою Шевченківського районного суду м. Львова від 26 жовтня 2021 року позовну заяву Акціонерного товариства комерційного банку «Приват Банк» до ОСОБА_1 про стягнення заборгованості за кредитним договором – залишено без розгляду.

Дану ухвалу було оскаржено до суду апеляційної інстанції.

Постановляючи оскаржувану ухвалу про залишення позовної заяви без розгляду, суд виходив з тих обставин, що належним чином повідомлений представник позивача повторно не з'явився в судові засідання без поважних причин, не виконав вимогу суду про обов'язкову явку в судові засідання, неявка представника позивача перешкоджає вирішенню спору.

З такими висновками колегія суддів не погодилася з наступних підстав.

Статтею 223 ЦПК України визначено наслідки неявки в судові засідання особи, яка бере участь у справі, в тому числі позивача, зокрема ч. 5 цієї статті передбачено, що у разі повторної неявки позивача в судові засідання без поважних причин або неповідомлення ним про причини неявки суд залишає позовну заяву без розгляду, крім випадку, якщо від нього надійшла заява про розгляд справи за його відсутності, і його нез'явлення не перешкоджає вирішенню спору.

Згідно з пунктом 3 частини 1 статті 257 ЦПК України, суд постановляє ухвалу про залишення позову без розгляду, якщо належним чином повідомлений позивач повторно не з'явився в судові засідання або не повідомив про причини неявки, крім випадку, якщо від нього не надійшла заява про розгляд справи за його відсутності і його нез'явлення не перешкоджає розгляду справи.

Аналіз змісту наведених норм процесуального закону свідчить, що обов'язковими умовами для застосування передбачених ч. 5 ст. 223, п. 3 ч. 1 ст. 257 ЦПК України процесуальних наслідків повторної неявки позивача в судові засідання є одночасно його належне повідомлення про день, час та місце розгляду справи, а також відсутність заяви про розгляд справи за його відсутності.

Отже, правом на залишення позову без розгляду суд наділений у разі неявки належним чином повідомленого позивача, якщо від нього не надійшла заява про розгляд справи за його відсутності і якщо його нез'явлення не перешкоджає розгляду справи.

У разі відсутності у позивача наміру брати участь у судовому засіданні, приписами статей 223, 257 ЦПК України передбачено подання позивачем заяви про розгляд справи за його відсутності. Тобто, право позивача як особи, яка подала позов та зацікавлена в його розгляді, не бути присутнім у судовому засіданні кореспондується з його обов'язком подати до суду відповідну заяву про розгляд справи за його відсутності (до такого правового висновку дійшла об'єднана палата Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду у Постанові від 05.06.2020 у справі №910/16978/19 та від 16.10.2020 у справі №910/8816/19) [28; 29].

При цьому, саме у разі подання позивачем заяви про розгляд справи за його відсутності і лише в тому разі, якщо його нез'явлення перешкоджає розгляду справи, суд може визнати явку позивача обов'язковою та викликати його у судові засідання.

Разом з тим, положення ч. 5 ст. 223, п. 3 ч. 1 ст. 257 ЦПК України не передбачають вимоги про те, що для залишення позову без розгляду позивач має не з'явитися у судові засідання саме у зв'язку з визнанням судом його явки обов'язковою та викликом до суду (дана правова позиція

міститься у постанові об'єднаної палати Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 05.06.2020 у справі №910/16978/19).

Положення ч. 5 ст. 223, п. 3 ч. 1 ст. 257 ЦПК України не пов'язують залишення позовної заяви без розгляду з необхідністю надання судом оцінки можливості вирішення спору за відсутності представника позивача, який не з'явився на виклик суду, не повідомив про причини неявки, будучи належним чином повідомлений про призначення справи до розгляду. Наведене, однак, не стосується випадків, коли позивач подав заяву про розгляд справи за його відсутності і його нез'явлення не перешкоджає вирішенню спору. Тобто, оцінка можливості вирішення спору по суті за відсутності представника позивача має обов'язково надаватись судами у разі, якщо позивач не з'явився на виклик суду, але звернувся із заявою про розгляд цієї справи за його відсутності.

Враховуючи наведені обставини, колегія суддів вважає, що суд першої інстанції дійшов неправильного висновку про наявність підстав, передбачених п. 3 ч. 1 ст. 257 ЦПК України, для залишення позову АТ КБ «Приватбанк» без розгляду. Такий висновок суду першої інстанції суперечить вищенаведеним правовим позиціям Верховного Суду.

З огляду на викладене, колегія суддів вважає, що ухвалу про залишення позову без розгляду судом постановлено з порушенням норм процесуального права [27].

До внесення Верховною Радою України змін у 2017 році існувала ще одна підстава для залишення позову без розгляду.

Пункт 9 ч. 1 ст. 207 ЦПК України вказував, що позов залишався без розгляду, якщо позивач до закінчення розгляду справи покинув судові засідання і не подав до суду заяви про розгляд справи за його відсутності. Проте законодавцем при внесенні змін у ЦПК України дана підстава залишення позову без розгляду була виключена, для унеможливлення зловживань позивачем даним процесуальним правом, недобросовісної поведінки позивача та неоднозначних трактувань судом даної підстави залишення позову без розгляду.

У юридичній літературі підтримується думка, що дані норми є процесуальною санкцією для недобросовісного позивача. Але, недобросовісний позивач має можливість використати ці правові приписи для задоволення власних інтересів, які суперечать як закону, так правам і інтересам протилежної сторони. Вважаємо за потрібне унеможливити використання процесуальних прав недобросовісно, не у відповідності до їх призначення [30, с. 150].

І тому можемо запропонувати більш детальний варіант викладу п. 3 та п. 5 ч. 1 ст. 257 ЦПК України:

«Суд постановляє ухвалу про залишення позову без розгляду, якщо:

п. 3 ч. 1 ст. 257 ЦПК України – належним чином повідомлений про дату, час і місце судового засідання позивач повторно не з'явився в судові засідання або не повідомив про причини неявки, крім випадку, якщо від нього надій-

шла заява про розгляд справи за його відсутності і його нез'явлення не перешкоджає розгляду справи, а відповідач не вимагає розгляду справи по суті;

п. 5 ч. 1 ст. 257 ЦПК України – позивач до початку розгляду справи по суті подав заяву про залишення позову без розгляду, а відповідач не вимагає розгляду справи по суті».

Висновки. В реаліях сьогодення щодо розширення процесуальних можливостей учасників судового процесу, певної бездіяльності суду, фактичної відсутності рівноправності сторін та принципу змагальності, складаються досить «теплі» умови для зловживань процесуальними правами. За наслідками вчинення таких дій спотворюється суть правосуддя як такого – механізм судового захисту використовується учасниками судового процесу в порушення прав, свобод та законних інтересів інших осіб та перешкоджає ефективному, законному, обґрунтованому та справедливому розгляду справи судом. І тому, зловживання процесуальними правами є досить важливим питанням, що є суттєвою перепорою для розвитку ефектної моделі правосуддя.

Будь-яка форма зловживання процесуальними правами є порушенням принципів цивільного процесуального права. Таким чином, процесуальне законодавство містить певні механізми для того, щоб забезпечити дотримання учасниками судового процесу своїх процесуальних обов'язків.

У чинному цивільному процесуальному законодавстві України відсутнє визначення поняття «зловживання процесуальними правами», що може завдати певних складнощів у застосуванні на практиці вищезазначених норм. Можемо запропонувати власне тлумачення цього поняття. Зловживання процесуальними правами має місце, коли учасник розгляду справи (судового процесу) незаконно, несумлінно та неналежно користується наданими йому законом процесуальними правами та виконує обов'язки, з особистим або корисливим мотивом для себе чи інших осіб, що можуть завдати або завдають шкоду інтересам правосуддя та/або інтересам осіб, які беруть участь у розгляді справи, або іншим чином поводить себе недобросовісно.

Також пропонуємо внести зміни в ЦПК України та викласти п. 3 та п. 5 ч. 1 ст. 257 ЦПК України у редакції: «Суд постановляє ухвалу про залишення позову без розгляду, якщо:

п. 3 ч. 1 ст. 257 ЦПК України – належним чином повідомлений про дату, час і місце судового засідання позивач повторно не з'явився в судові засідання або не повідомив про причини неявки, крім випадку, якщо від нього надійшла заява про розгляд справи за його відсутності і його нез'явлення не перешкоджає розгляду справи, а відповідач не вимагає розгляду справи по суті;

п. 5 ч. 1 ст. 257 ЦПК України – позивач до початку розгляду справи по суті подав заяву про залишення позову без розгляду, а відповідач не вимагає розгляду справи по суті».

ЛІТЕРАТУРА

1. Дроботов І.С. Зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві: питання теорії та практики: монографія. 2020. 176 с. URL: <https://jurkniga.ua/zlovzhivannya-protseualnimi-pravami-v-administrativnomu-sudochinstvi-pitannya-teorii-ta-praktiki/#features>
2. Поліщук В.Ю. Зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві: дисертація. канд. юрид. наук: 12.00.07/ Запорізький національний університет. Запоріжжя. 2021. 206 с. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/dis/07_2021/Polishchuk.pdf
3. Берназюк Я.О. Поняття зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві та його вплив на довіру до судової гілки влади. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2021. Вип. 5 (17). С. 23–39. URL: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-5\(17\)-23-39](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-5(17)-23-39)
4. Желтобрюх І.Л. Зарубіжний досвід застосування заходів процесуального примусу в адміністративному судочинстві. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Випуск 4 (29). Том 2. С. 96–102. URL: [https://doi.org/10.32837/pyuv.v2i4\(29\).442](https://doi.org/10.32837/pyuv.v2i4(29).442)
5. Воробель У.Б. Закінчення наказного провадження без ухвалення судового рішення по суті заявлених вимог. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №4. С. 115–120. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/24>

6. Паскар А.Л. Роль суду в попередженні зловживань процесуальними правами учасниками цивільного процесу. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2021. №2 (50). С. 155–159. URL: <http://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/242906>
7. Козін О.В., Дяченко С.В. Зловживання цивільними процесуальними правами. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2021. №2 (50). С. 121–126. URL: <http://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/242895>
8. Маруніч Г.І. Затягування цивільного процесу: сутність, правові наслідки та способи запобігання: дисертація. канд. юрид. наук: 12.00.03/ Національна академія внутрішніх справ. Київ. 2018. 240 с. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/13704/1/dysertatsia_marunych.pdf
9. Резнікова В. Відповідальність у господарському процесі за зловживання процесуальними правами та заходи процесуального примусу. *Право України*. 2017. №9. С. 101–121.
10. Резнікова В., Курей М. Штраф як форма господарсько-процесуальної відповідальності. *Право України*. 2020. Випуск 7. С. 78–97.
11. Гловук І., Дроздов О., Завтур В., Дроздова О. Зловживання процесуальними правами у кримінальному провадженні: питання релевантності концепції. *Право України*. 2022. №6. С. 90–116. URL: https://www.researchgate.net/publication/363451624_Glovuk_I_Droz dov_O_Zavtur_V_Droz dov_O_ZLOVZIVANNA_PROCESUALNIMI_PRAVAMI_U_KRIMINALNOMU_PROVADZENNI_PITANNA_RELEVANTNOSTI_KONCEPCIJ_Pravo_Ukraini_2022_No_6_S_90-116
12. Гарасимчук Н. Поняття та ознаки зловживання процесуальними правами адвокатом у кримінальному провадженні. *Юридичний вісник*. 2021. №2. С. 211–218. URL: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.2175>
13. Бабаєва О.В., Санакаєва Ю.Є. Щодо питання про зловживання процесуальними правами у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №10. С. 468–472. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-10/123>
14. Крицька І.О. Окремі аспекти зловживання процесуальними повноваженнями стороною обвинувачення під час проведення слідчих (розшукових) дій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №11. С. 646–649. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/156>
15. Katarzyna Gajda-Roszczyńska. Abuse of procedural rights in Polish and European civil procedure law and the notion of private and public interest. *Access to justice in Eastern Europe*. Issue No. 2(3). 53–85. 2019. URL: <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-2.3-a000013>
16. Загальна декларація прав людини: офіц. текст від 10.12.1948 р. №995_015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
17. Конституція України: офіц. текст від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
18. Цивільний процесуальний кодекс України: офіц. текст від 18.03.2004 р. №1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
19. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України / За ред. Притики Ю. Д. К.: ЦУП, 2011. 696 с.
20. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 р. №2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text>
21. Volodymyr Kroitor, Valeriy Mamnitskyi. Adversarial principle under the new civil procedure in Ukraine. *Access to justice in Eastern Europe*. Issue No. 4(5). 30–41. 2019. URL: doi.org/10.33327/AJEE-18-2.4-a000021
22. Навроцька Ю.В., Воробель У.Б. Залишення без розгляду та закриття провадження під час заочного розгляду цивільної справи. *Науково-практичний журнал Часопис цивілістики*. 2022. Випуск 45. С. 75–81. URL: <http://chasocivil.onua.edu.ua/index.php/chc/issue/view/23/28>
23. Сімейний кодекс України: офіц. текст від 10.01.2002 р. №2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
24. Про судовий збір: Закон України від 08.07.2011 р. № 3674-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>
25. Воробель У.Б. Повернення судового збору у зв'язку із залишенням заяви без розгляду в цивільному судочинстві України. *Науково-аналітичний журнал Соціально-правові студії*. 2021. Том 4 № 2. С. 46–56. URL: <https://doi.org/10.32518/2617-4162-2021-2-46-56>
26. Воробель У.Б. Правовий механізм повернення судового збору у разі завершення розгляду без ухвалення рішення суду в цивільному судочинстві. *Науково-аналітичний журнал Соціально-правові студії*. 2021. Том 4 №3. С. 57–66. URL: <https://doi.org/10.32518/2617-4162-2021-3-57-66>
27. Постанова Львівського апеляційного суду від 04.08.2022 р. у справі №466/3585/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105746478>
28. Постанова об'єднаної палати Касаційного господарського суду у складі Верховного суду від 05.06.2020 р. у справі №910/16978/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89810153>
29. Постанова об'єднаної палати Касаційного господарського суду у складі Верховного суду від 16.10.2020 р. у справі №910/8816/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92673885>
30. Рогач О.Я. Зловживання позивачем процесуальним правом при використанні правових механізмів, передбачених ст. 207 Цивільного процесуального кодексу України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-1. С. 148–150.
31. Воробель У.Б. Процедурні особливості залишення заяви без розгляду у зв'язку з повторною неявкою позивача. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2012. № 1. С. 73–95.
32. Рогач О. Я. Зловживання правом: теоретико-правове дослідження: монографія. Ужгород: Ліра, 2011. 368 с.
33. Бичкова С.С., Чурпіта Г.В. Зловживання цивільними процесуальними правами. *Криміналістичний вісник*. 2015. № 2. С. 12–18.
34. Бичкова С.С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження : монографія. К. : Атіка, 2011. 420 с.